№ 191 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 11 **1900** ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 11 № 191

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարուան 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ. Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մշտական հսկողութիւն եւ քննութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Միսիօնարները. Նաւթային հողեր Դաղստանում. Նամակ Իրկուտսկից: Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կ. Պօլսի լրագիրները. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Հայկական տպագրութիւն.

ՄՇՏԱԿԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր վերջին նիստում կայացրեց մի նպատակայարմար որոշում: Մինչեւ այժմ քաղաքային ինքնավարութեան կատարած գործերը ենթարկվում էին քննութեան և ստուգութեան շատ ուշ, երկու երեք, երբեմն և աւելի տարիներ անցնելուց յետոյ: Դուման ընտրում էր վերաստուգող յանձնաժողով, որին յանձնում էր քննել քաղաքային ինքնավարութեան անցեալ տարիների գործունէութիւնը: Մինչեւ որ վերաստուգող յանձնաժողովը վերջացնում էր իր պարապմունքները և ներկայացնում էր դումային, շատ նկատողութիւններ արդէն կորցնում էին իրանց նշանակութիւնը, շատ սխալներ շարունակում էին մնալ իրականութեան մէջ: Այդպէս, օրինակ, դուման իր վերջին նիստերում զբաղված էր 1896 և 1897 թւերի տեղեկագիրների քննութեամբ, իսկ աւելի մօտ տարիների տեղեկագիրները կը քննվեն եկող տարիները:

Այժմ դուման որոշեց լիազօրութիւն տալ վերաստուգող յանձնաժողովներին, որ նրանք չը սահմանափակվեն որոշ տարվայ հաշուի քննութեամբ, այլ հետեւեն նոյնպէս քաղաքային օրգանների ընթացիկ գործունէութեան և հարկ եղած ժամանակ զեկուցանեն այդ մասին դումային: Օրինակ, երբ յանձնաժողովը նկատեց, որ մի թերութիւն, որ տեղի է ունեցել 1897 թուին, շարունակում է մնալ գործադրութեան մէջ նաև 1900 թւին, նա յայտնում է այդ մասին քաղաքային վարչութեան:

Այդպիսով վերաստուգող յանձնաժողովի գործունէութիւնը դառնում է արդիւնաբար և ստանում է գործնական կարեւորութիւն, ազդելով անմիջապէս գործավարութեան բարւոքման վրա: Այդպիսով թերութիւնները, որոնք նկատվել են, շուտով կը բարձվեն և քաղաքային ինքնավարութիւնը կօգտվի վերաստուգող յանձնաժողովների գործունէութիւնից, որ մինչեւ այժմ յաճախ կրում էր մի հնագիտական հետազօտութեան դրոշմ իր վրա: Թիֆլիսի դումայի օրինակին կարող են հետեւել և մեր միւս քաղաքների դումաները: Կառավարչական սենատը մի պաշտօնական բացատրութեան մէջ յայտնել է, որ դումաները իրաւունք ունեն այդպիսի ընդարձակ լիազօրութիւն տալ իրանց ընտրած վերաստուգող յանձնաժողովներին: Պէտք է օգտվել այդ իրաւունքից:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻՍԻՕՆԱՐՆԵՐԸ

Անփոփոխ տպագրելով «Մշակի» № 189-ի բանասիրական բաժնում պ. Մ. Ջալեանի «Կաթօլիկ Միսիօնարները» վերնագրով յօդուածը, մենք դրանով չէինք ուզում ցոյց տալ թէ միանգամայն համաձայն ենք նրա մէջ յայտնված մտքերին, այլ միայն կամենում էինք, ինչպէս եւ ուրիշ հարցերում, միջոց տալ մեր աշխատակիցներին կարծիքներ փոխանակել «Մշակի» էջերում: Ներկայումս չինական գործերի առիթով համարեա ամբողջ համաշխարհային մամուլը քննադատում է միսիօնարների գործունէութիւնը: Ուստի մենք էլ աւելորդ չենք համարում մեր հայեացքները պարզել այս հարցի առիթով:

Ի՞նչ է միսիօնարութիւնը:

Քրիստոնեայ քարոզիչները գնում են աշխարհի զանազան կողմերը իրանց դաւանութիւնը տարածելու: Նրանց գործունէութեան ասպարէզը պիտի լինեն ոչ-քրիստոնեայ ազգերը: Բայց մենք տեսնում ենք, որ սկզբից եւ եթ միսիօնարները գործ են սկսում եւ քրիստոնեայ ազգերի մէջ: Մենք ընդունում ենք, որ այս հանգամանքի մէջ պախարակելի բան չը կայ. խօսքի ազատութեան կողմնակից լինելով, մենք չենք կարող վրդովվել, երբ մարդը ազատ խօսում է ամեն տեղ, աշխատում է համոզել մարդկանց, որ ամենքը իր պէս մտածեն եւ ըմբռնեն մի գաղափար: Այդ կողմից, ուրեմն, միսիօնարութիւնը մի բնական երեւոյթ է, աշխարհի որ կողմում էլ երեւան գայ:

Բայց ի՞նչ է պահանջվում ամեն մի քարոզչից:

Գաղափար տարածողը պիտի լինի գաղափարական մարդ. նրա ձեռքին մարդիկ պիտի տեսնեն մի զէնք միայն—խօսքի ոյժ, համոզելու կարողութիւն: Ամենաիդէալական քարոզիչը աշխարհի վրա ինքը, քրիստոնէութեան հիմնադիրն էր: Նա է սովորեցրել, թէ ինչպէս պէտք է տարածել գաղափարը, նա էր, որ միմիայն համոզելու ճանապարհով էր գործում. մարդասէր, գթառատ մի քարոզիչ, նա զոռով ոչ ոքի վզին չէր փաթաթում իր մտքերը եւ ուր չէր գտնում ընդունելութիւն, չտապում էր «թօթափել ոտների փոշին»: Այսպէս էլ նա պատուիրեց գործել իր աշակերտներին, ասելով որ գնան, ամեն տեղ քարոզեն իր վարդապետութիւնը:

Մարդկային կեանքի մէջ շատ գաղափարներ կան, որոնց տարածելը մի անհրաժեշտութիւն է՝ բարեկեցութեան, առաջադիմութեան համար: Եւ մենք պատմութեան ընթացքում տեսնում ենք, որ ազատարար, մաքուր, առաջադէմ գաղափարները քարոզել են ոչ թէ զէնքի, արիւնահեղութեան եւ այլ տեսակ բռնութիւնների միջոցով, այլ հանդարտ ու խաղաղ, ազդելով մարդու բանականութեան, խելքի վրա, ճիշդ այնպէս, ինչպէս անում եւ սովորեցնում էր Քրիստոսը:

Որ քրիստոնեայ միսիօնարների մէջ եղել են գաղափարական անհատներ, որոնք իրանց գործի համար իսկական մարտիրոսներ են հանդիսացել—այդ ոչ ոք չէ հերքում, ինչպէս չէ կարելի հերքել եւ այն, որ այդպիսի անհատներ եղել են եւ այնպիսի գաղափարական գործերի մէջ, որոնք ոչինչ կապ չունեն քրիստոնէական քարոզչութեան հետ: Անշուշտ, վերին աստիճանի ոգեւորիչ ու իդէալական է մի կրօնաւոր, որ բորոտներին ծառայում է մի գերմարդկային անձնուիրութեամբ: Բայց նոյնքան բարձր ու աննման մի մարդ է եւ Ջորդանօ Բրունօ, որ խարոյկ բարձրացաւ իբրեւ անկախ ու ազատ մտքի մի անձնուէր զինուոր: Ասել ուզում ենք, որ անձնուիրութիւնը, անշահասիրութիւնը դեռ միսիօնարութեան մի յատկանիշը չէ. միսիօնարը, քաղաքական գործիչը, հրապարակախօսը, գիտնականը անհատական մարդիկ են, որոնք կարող են հաւասար չափով ոգեւորվել իրանց գործունէութեան ասպարէզում, հաւասար չափով առաքինութիւններ ու մոլութիւններ ցոյց տալ: Անկասկած, ուրիշ կրօնների մէջ էլ (օրինակ, մահմետականութեան մէջ) կարելի է ցոյց տալ ոգեւորված, անձնազոհ, հասարակաց բարիքի համար ամեն տանջանք յանձն առնող մարդկանց: Հետեւաբար, մենք իրաւունք չունենք մարդու անհատական բարեմասնութիւնները, հոգու կարողութիւնները համարել միմիայն այս կամ այն դաւանութեան արդիւնք: Մենք ընդգծում ենք «միմիայն» բառը, որովհետեւ ընդունում ենք, որ մի վարդապետութիւն իր կնիքն է դնում իրան հետեւողների վրա եւ յայտնի չափով նպաստում է նրանց հոգեկան ձգտումների զարգացման:

Այսքանից եզրակացնում ենք, որ միսիօնարութեան տուած հոյակապ անհատները դեռ բաւականաչափ երաշխաւորութիւն չեն, թէ հոյակապ եւ անբիծ է նաեւ միսիօնարութիւնը ընդհանուր առմամբ: Գործի արտաքին տեսքը խաբուսիկ է լինում շատ յաճախ: Մանաւանդ չը պէտք է եզրակացութիւններ հանել տօնական հանդէսներից, երբ ամեն ինչ վաղօրօք պատրաստված է՝ մի յայտնի, նպաստաւոր տպաւորութիւն գործելու համար, երբ ամեն կերպ աշխատում են, որ գործի վրա ոչինչ ստուեր չը մնայ, ոչինչ նշան, որ կարող կը լի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

*Բայց ամենից նշանաւոր է ժամանակակից անցքերի պատմութիւնը, որը Քէօմիւրճեան գրել է, ինչպէս վկայում են տեսողները, հմտութեամբ եւ ստուգութեամբ: Շատ ցաւալի է, որ այդ պատմութիւնը մինչեւ այսօր չէ տպագրված. իսկ թէ որքան մեծ գրկանք է դա հայ պատմագրութեան համար, կարելի է իմանալ հետեւեալ վկայութիւնից, որ տալիս է ձեռագրին ծանօթ մարդը *):*

Հինգ մասն բաժանած է հեղինակը՝ իր պատմական գլխաւոր գրուածքը. յորս ազգին զանազան եկեղեցեաց ի տաճկաց աւերելն ու քանդիլը մի առ մի կը յիշատակէ. ու շարունակելով Առաքելի Դավրիժեցւոյ պատմութիւնը՝ Թուրքաց, պարսից և օսմանեան իշխողաց և բռնակալաց իրարու դէմ տուած պատերազմաց և յաղթութեանց աղետալի անցքը կաւանդէ, ու այն առթիւն եղած մանկամողովոց սրտաճմլիկ նկարագիրն կընէ, երբ այլազգիք բռնութեամբ քրիստոնէից տղայքն իրենց զօրաց բանակին մէջ կը խառնէին, ու զանոնք պատերազմաց դաշտերը կը տանէին: Մէջ կը բերէ անոնց ատելութիւն ու մախանքն ընդդէմ քրիստոնէից, ու նոր նահատակաց պատմութիւններն, երբ աստուածախրախոյս արիութեամբ՝ հաւատոց ճշմարտութեան վրայ յօժարամիտ իրենց արիւնն ու կեանքը կը դնէին:

Դժնդակ ու տագնապալից ժամանակք էին մեր ազգին համար: Երկիրն աւերակ ու ոտնակոխ, ուժոյ և բռնութեանց տխուր ասպարէզ ու նշաւակ եղած: Եկեղեցիք հիմնայատակ տապալած, անոնց մէջ իրենց հոգւոյն ափափանքն փնտռող ժողովրդեան արտասուքն ու հառաչանքը արհամարհելով: Ուր որ կը հասնէր այն անգութ հրոսակաց ոտքը, վախն ու բարեպաշտութիւնը կը բռնադատէր երկրին բնակիչքը՝ անոնցմէ հեռու փախստեան մէջ իրենց փրկութիւնն ու ազատութիւնը փնտռել: Սակայն ո՛րչափ ծանրագնի կըլլար իրենց այդ ապահովութիւնը: Քանիներ առջի օրուան հարուստք, անակնկալ ու բռնադատ աղքատութեան մը դատապարտուած՝ փախստեան ճամբաներնուն վրայ սովէն կիյնային կը մեռնէին, և ընկեցիկ՝ գազանաց ճարակ և կերակուր կըլլային: Քանինե՛ր ամուր ապաստարան մը գտնել կարծած ատեննին, իրենց յուսոյն մէջ խաբուած, վրայ կը հասնէին թշնամիք, և ունեցածնին յափշտակելէն ետքը՝ զիրենք ալ կրակով կայրէին: Ո՛րչափ աղէկտուր գորովալից էր ծնողաց թափած արցունքը և հառաչանաց ձայնը, իրենց գրկէն ու սրտէն յափշտակուած սիրելի զաւակաց եւեէն. քանի փեսայք և հարսունք իրարմէ զատուած որոշուած ի հեռաւոր և յանդարձ պանդխտութիւն: «Վա՛յ և եղուկ էր բնակչաց գաւառին, կըսէ պատմիչն, յորս խռովութիւնք և անօրէնքն արշաւէին»:

Այսպիսի ահաւոր արեանց և դառն արտասուաց պատմութիւնն է Երեմիայի երկասիրութիւնը, շարունակելով, ինչպէս կըսէ Մեծոփեցւոյն ու Առաքելի գրուածները, ու աչքին առջև ունենալով երկիր մը՝ որուն համար իրաւամբ կըկրկրէ մարգարէին խօսքը. «Աշխարհ ձեր աւերակ. երկիր ձեր հրձիգ»:

*Այս տեսակ մի հեղինակ իրաւունք ունի պահանջելու, որ իր յետագաները երախտագէտ ու պարտաճանաչ լինեն իր վերաբերմամբ, ազատելով իր թողած վերին աստիճանի հետաքրքրական եւ կարեւոր աշխատութիւնը անյայտութեան խաւարից եւ դարձնելով նրան ընդհանուրի սեփականութիւն: Այդ կողմից Քէօմիւրճեանի բաղդակից է նրա բարեկամ Մաղաքիա դպիր Ճէվահիրճեան, որ շարունակել է նրա պատմութիւնը եւ որի գործն էլ անյայտ է մնում մինչեւ այսօր *):*

*XVII դարի վերջերի գործ է եւ Զաքարիա սարկաւագի «Պատմագրութիւնը» **): Սա իսկապէս ժամանակագրութիւն չէ, այլ կցկտուր պատմուածքների մի ժողովածու, որի մէջ առասպելը խառնված է իրողութեան հետ, ժամանակագրական կարգ չէ պահպանված, դէպքերը կուտակված են անկարգ: Ինքը, հեղինակը, մի քանի տեղ խոստովանում է, թէ չը գիտէ որն է սուտ եւ որը ճշմարիտ, այլ գրի է առնում այն ամենը, ինչ լսել է ու տեսել: Յովհաննա վանքում (Էջմիածնի մօտ) ուսում ստացած եւ 50 տարի սարկաւագութիւն արած Զաքարիան ժամանակակից է այնպիսի յայտնի կաթողիկոսների, ինչպէս են Փիլիպպոս, Յակոբ. նա շատ դէպքերի առիթով հարց ու փորձ է արել նոյն իսկ Առաքել պատմագրից, ճանապարհորդել է շատ տեղեր, եղե՛լ է Կ. Պօլսում, Զմիւռնիայում, Թաւրիզում: Բայց եւ այնպէս, նա ժամանակակից վանական կրթութեան նեղ ու սեղմված շրջանից բարձրանալ չը կարողացաւ եւ նրա տեսածներին նոյնքան դժուար է հաւատալ, որքան լսածներին: Այսպէս են հրաշագործ սուրբերի, նահատակների գերեզմանների վրա իջնող լոյսերի, մարդկանց խաբող դեւերի պատմութիւնները, դէպի որոնց հեղինակը տածում է մի միամիտ, վանական հաւատ: Այդ միամտութիւնը շատ տեղերում յատուկ է եւ Առաքել պատմագրին, բայց այս վերջինը անհամեմատ բարձր է Զաքարիայից թէ իր պատրաստութեամբ, թէ նկարագրական ձիրքով եւ թէ դասաւորելու, վերլուծելու կարողութեամբ:*

Դրա փոխարէն Զաքարիան ունի մի ուրիշ առաւելութիւն, որից զուրկ են նրա նախորդները: Նրա անպաճոյճ, վայրիվերոյ «Պատմագրութեան» մէջ հաւաքված են բազմաթիւ փաստեր ժողովրդական կեանքից. այստեղ աւելի պարզ գծերով, քան երբ եւ իցէ առաջներում, երեւան է գալիս Արարատեան երկրի գիւղը (գլխաւորապէս Քանաքեռը, ուր ծնվել է հեղինակը) եւ մենք տեսնում ենք շատ առօրեայ երեւոյթներ, որոնք թէեւ չունեն պատմական նշանակութիւն, բայց մեծ հետաքրքրութիւն են ներկայացնում իբրեւ ժողովրդական նիստ ու կացի, հաւատալիքների, կրած ճնշումների ու կեղեքումների պատկերներ: Հեղինակը մեզ մտցնում է ժողովրդի կեանքի մէջ—ահա թէ ինչն է գնահատելին նրա գործի մէջ. շատ դէմքեր ու դէպքեր բաւական կենդանի կերպով են նկարված. շահագրգիռ մանրամասնութիւններ են հանդէս գալիս այնպիսի տեղերում, ուր խստապահանջ պատմագրողը կը բաւականանար անցողակի, համառօտ յիշատակութեամբ: Հետաքրքրական են մանաւանդ այն աւանդութիւնները, անեկդօտները, ուր գործողները պարսից Շահերն են, գլխաւորապէս Շահ-Աբաս մեծը: Ախական այս ահարկու բռնաւորի արարքները, ինչպէս երեւում է, ժողովրդին խօսակցութեան առատ նիւթեր էին տալիս, կազմելով շատ այնպիսի պատմուածքներ, որոնց մէջ Հայաստանի աւերողը բաւական համակրելի գծեր էր ընդունում:

Մի խօսքով, Զաքարիան դրել է իր ժողովածուի մէջ այն ամենը, ինչ ձեռք է բերել մարդկանց—եւ գլխաւորապէս հասարակ մարդկանց—հետ խօսելիս: Մի տեղ գտնում ենք

---

*) Հ. Գ. Զարբհանալեան, «Պատմութիւն Հայերէն Դպրութեան», բ. հատ., Վենետիկ, 1878, եր. 442—444:

*) Թէ վերեւում առաջ բերած կտորը և թէ այն հանգամանքը, որ Հ. Չամչեան իր «Հայոց պատմութիւնը» գրելիս օգտվել է և Երեմիա Չէլէպիի պատմագրութիւնից, վկայում են, որ ձեռագիրը գտնվում է Վենետիկի Մխիթարեան վանքում: Պրօֆէսոր Ք. Պատկանեան, դեռ 1879 թւին հրատարակած իր „Библіографическій Очеркъ Армянской Исторической Литературы“ աշխատութեան մէջ, ցանկութիւն էր յայտնել, որ Քէօմիւրճեանի գործը շուտ հրատարակվի: Բայց չը գիտենք, թէ ինչու Մխիթարեան հայրերը մինչև այսօր սպառնած են պահում XVII դարի նշանաւոր հեղինակին: Գուցէ արգելք է հանդիսանում Մխիթարեան «փօլիթիքան», բայց այդ դէպքում պէտք էր հրատարակութիւնը յանձնել մի ուրիշ հիմնարկութեան: Պատկանեան ասում է, որ Վենետիկում է գտնվում նաև Ճէվահիրճեանի գործը: Ժամանակ է, որ այդ պատմական յիշատակարանները տպագրութեան յանձնվեն:

**) Հրատարակված է Վաղարշապատում, 1870 թւականին:

ներ հանդիսականի մէջ կասկած ծնեցնել։ Այդպիսի մի տեղ է եւ Պարիզի ցուցահանդէսը, ուր կաթոլիկ միսիօնարութիւնը, անկասկած, պիտի հրապարակ հանվէր միմիայն իր փայլուն կողմերով։ Բայց մեր խօսքը միայն կաթոլիկ միսիօնարութեան մասին չէ եւ մենք մի րոպէ անգամ չենք կասկածում, որ եթէ բողոքական միսիօնարութիւնն էլ ի ցոյց հանված լինէր Պարիզում, դարձեալ միայն այն պիտի արված լինէր, որ տեսողը ասէր. «գեղեցիկ է, աննըման է»։

Ուրիշ նպատակ չէ կարող ունենալ մի մարմին, որ ձգտում է յայտնել աշխարհին, թէ ինքը անչափ կարեւոր է, թէ իր գործը «այս աշխարհից չէ», այլ ամբողջապէս երկնային է, հիւսած ամենամաքուր, ամենաբարձր հասկացողութիւններից միայն։ Մենք աւելին կասենք։ Խնդրեցէք միսիօնարութիւններ կազմողներից պատմութիւն, նրանք կը տան ձեզ նոյն ցուցահանդէսային պատմութիւն, այսինքն յղկած, կարգաւորած, այնպիսի փայլով ու շուքով պատած, որ դուք չէք էլ կարող ոչինչ խարդախութիւն կասկածել։ Եթէ այսպէս է պատմութիւնը, այն անաչառ դատարանը, որի վրա իւրաքանչիւր վրկված իր յոյսն է դնում, ապա ինչ պիտի լինեն միւս նշանները, որոնք աւելի րեկլամային նշանակութիւն ունեն, քան ճշմարտութիւն պարզելու նպատակ։

Գործի այս ցուցական կողմն է, որ հարկադրել է մեր յարգելի յօդուածագրին յայտնել մի քանի մտքեր, որոնց հետ չենք կարող համաձայնվել։ Բայց այս մասին վաղը։

ՆԱՒԹԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐ ԴԱՂՍՏԱՆՈՒՄ
(Նամակ Ջիր-Իւրտից)

—

Վլադիկավկազի երկաթուղու Ջիր-Իւրտ կայարանից դէպի հարաւ, 12 վերստ հեռաւորութեան վրա, Սուլակ գետի երկու ափերից սկըսած, տարածվում է մօտ հազար դեսիատին նաւթաբեր հող՝ բազմաթիւ նաւթաբեր աղբիւրներով։

Լսելով պ. Մարտիրոս Մ. Բաբայեանից այդ հողերի մասին, որտեղ պարոնը առաջինը տըւած է մօտ 20 «զաեավկա», գնացի եւ իմ աչքով տեսայ այդ նաւթային աղբիւրները, որոնք դուրս են գալիս, կարծես, եփվելով եւ սաստիկ գազի հետ։ Մի տեղ ես մնացի ապշած. մօտ հարիւր քառակուսի սաժէն տարածութեան վրա հողը կարծես նաւթային լիճ լինի, տակը վառարան, որի պատճառով եռ էր գալիս լճացած նաւթը, սաստիկ գազ արտադրելով։ Մի մեծ աղբիւրի մասին պատմում են, որ շատ տարի առաջ, մէկը մի սաժէն խորութեամբ քանդելով՝ շահագործում է նաւթը։ Տեսնելով այդ, գիւղացիներն արգելում են. մարդը զայրացած՝ կրակ է տալիս այդ տեղը եւ այդ կրակը, անշէջ, ամառ-ձմեռ, շարունակվում է հինգ տարի անընդհատ, որովհետեւ ոչ մի կերպ հնար չէ լինում հանգցնել։

Ներկայումս այդ հողերում արդէն մի տարի է, որ իր գործունէութիւնը սկսել է «Դաղստանի առաջին նաւթարդիւնաբերական ընկերութիւնը» (I-ое Дагестанское нефтепромышленное товарищество), որի կազմողները թուրքեր են։ Զորս անգամ նաւթային հորից դուրս է եկել հիանալի նաւթ, սակայն զանազան պատճառներով ընկերութիւնն իր սուղ միջոցներով ոչինչ առաջադիմութիւն չէ ցոյց տալիս, եւ գուցէ արգելք է դարձել ուրիշ նաւթարդիւնաբերողների համար էլ։ Դաղստանի ընկերութիւնը ունի միայն մի վիշկա, փորել են 185 սաժէն. չը նայած որ 120 սաժէնից օրեկան քաշել են, ինչպէս ականատեսները եւ բանողները պատմում են, 3000 պուդ նաւթ, սակայն այդ բաւական չը համարելով, ընկերութիւնը շարունակել է խորացնել հորը, որովհետեւ ֆօնտան է ուզում։ Ներկայումս ինժեներ Նարգել առել է 200 դեսեատին հող, եւ մօտիկ ապագայում այդտեղ կը սկսի գործել մի ընկերութիւն, որն ունի 2 միլիօն րուբլի դրամագլուխ։ Ինչպէս երեւում է, վերջին ժամանակներս Ջիր-Իւրտի նաւթաբեր հողերն իրանց վրա են դարձրել եւ արտասահմանեան կապիտալիստների ուշադրութիւնը։ Պ. Մ. Մ. Բաբայեանի հողերն արդէն ուզում են առնել կամ կապալով վերցնել արտասահմանից եկած երկու կապիտալիստներ։ Գրօզնիից էլ եկել է պ. Հախվերդով՝ հողեր կապալով վերցնելու նպատակով։

Այդ հողերի պլանն այժմ կառավարութեան կողմից ուղարկած ինժեներները վերցնում են։ Բագուի եւ այլ նաւթարդիւնաբերողների ուշադրութիւնը դարձնում եմ Ջիր-Իւրտի հողերի վրա, որն իր նաւթի առատութեամբ եւ ամենալաւ յատկութեամբ մօտիկ ապագայում առաջին տեղը կը բռնի ամբողջ Կովկասում, ինչպէս վկայում են կառավարութիւնից ուղարկված ինժեներները եւ շատ ուրիշները։

Փ. Փրոյեան

ՆԱՄԱԿ ԻՐԿՈՒՏՍԿԻՑ

—

Սեպտեմբերի 13-ին

Սեպտեմբերի 10-ին այստեղի հայոց ժամանակաւոր աղօթատան մէջ հոգեհանգիստ կատարվեց մեր անմոռանալի Գրիգոր Ջանշեանի յիշատակին։ Հոգեհանգստին ներկայ էին ինչպէս Իրկուտսկ քաղաքում գտնվող հայերը, նոյնպէս եւ ռուս հասարակութեան կողմից մի քանի անձինք։ Պատարագիչը, Մեսրովբ քահանայ Գիւլումեանց, մի կարճ, բայց ազդու ճառ խօսեց Գրիգոր Ջանշեանի կատարած գործերի մասին։

Ի դէպ՝ յայտնում ենք մեր երախտագիտութիւնը Արիստակէս արքեպիսկոպոս Սեդրակեանին, որ առանց ուշադրութեան չը թողեց Սիբիրում գտնված մոլորված հայերին եւ նրանց մխիթարելու համար հոգեւոր հովիւ է նշանակել։ Վաղուց է, որ այստեղ հայկական աղօթատան եւ հայ քահանայի մեծ պէտք էր ըզգացվում։ Իրկուտսկ քաղաքում գրեթէ ամեն ազգ իր եկեղեցին ունի, իսկ մենք ոչինչ չունենք։ Մեզ հարկաւոր է, եթէ ոչ մեծ, գոնէ մի փոքրիկ, մշտական եւ պատշաճաւոր աղօթատուն. իսկ աղօթատուն չինելու համար հարկաւոր է դրամագլուխ, որը միայն նուիրատւութեամբ պէտք է ձեռք բերել։ Լիայոյս ենք, որ մեր հարուստները այնպիսի մի գործում, ինչպիսին է Սիբիրի կենտրոնում մշտական աղօթատուն կամ եկեղեցի հիմնելը, չեն խնայի իրանց նուիրատւութիւնները։ Ցանկացողները կարող են ուղարկել իրանց լուման Աստրախան, Արիստակէս արքեպիսկոպոսին։

Մեր երգիչներ՝ պ.պ. Ամիրջան եւ Կոստանեան ահա մի տասն օր է, որ երգում են այստեղի թատրօնում բաւական աջողութեամբ։ Պ. Ամիրջան «Դեմօն» օպերայի մէջ շատ լաւ էր, ամեն մի կտոր երգելը վերջանում էր ծափահարութեամբ. հասարակութիւնը նկատում է Ամիրջանի մէջ թէ շնորհալի ձայն եւ թէ շնորհալի խաղ։ Տեղիս լրագիրը նմանապէս գովասանքով է խօսում թէ պ. Ամիրջանի եւ թէ պ. Կոստանեանի ձայնի եւ երգելու մասին։

Ն. Բաղդասարեան

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

—

Սեպտեմբերի 29-ին

Սեպտեմբերի 9-ին տեղիս հաշտարար դատարանում քննվում էր մի հետաքրքրական գործ։ մեծ-գեօնդուրեցի Ցարութիւն Կարոյեան դատարանի միջոցով պահանջում էր Փոքր-Գեօնդուրայի հասարակութիւնից 780 րուբլի «չայիրի» վնաս։

Մայիսի 23-ին Վաչիանի տանուտէրը արձանագրութիւն է կազմում, որ իբր թէ Փոքր-Գեօնդուրայի նախիրը արածել է Ցարութիւն Կարոյեանցի՝ կապալով վերցրած Շահթուբանի չայիրներից 50 դեսիատին տեղ եւ 50 սայլ խոտի վնաս է տուել, որ արժէ 500 րուբլի։ Նոյն ամսի 27-ին, տանուտէրի կազմած երկրորդ արձանագրութեան համաձայն, նոյն փոքր-գեօնդուրացիները իբր թէ վնասել են դարձեալ Կարոյեանցին պատկանող արտատեղերից 140 դեսեատին. այդ էլ արժէ 280 րուբլի։

Օգոստոսի 4-ին հաշտարար դատաւորը գնացել է վնասի տեղը՝ անմիջական քննութիւն կատարելու, որից յայտնվել է որ՝ նախ ցոյց տուած տեղում եւ ոչ էլ նրա մօտերքը չը կան չայիրներ, այլ բոլորն արտատեղ է եւ այն էլ քարքարուտ ու գրեթէ անպէտք. երկրորդ՝ հէնց իր՝ Կարոյեանցի (թէեւ վերջինս չափից աւելորդ էր համարում) ցոյց տուածով, վնասված համարված տեղը ընդամենը 36 դեսիատին է եւ ոչ 190 դեսիատին, ինչպէս ասված է պ. գալավայի արձանագրութեան մէջ. երրորդ՝ հէնց այդ 36 դեսիատինից էլ մի մասը դաղէշցիներին ու մեծ-գեօնդուրացիներին է պատկանում, ինչպէս բացատրեցին փոքր-գեօնդուրացիները եւ բոլորովին չէ արածացրած, մի մասն էլ իրանց՝ փոքր-գեօնդուրացիներինն է եւ միայն մի փոքր մասն (15 դես. 20 ք. ս.) է ընկնում յիշեալ Շահթուբանի աւերակների մէջ, որ ամենալաւ բերքի ժամանակ էլ դեսիատինը 50 կոպէկից աւել չարժէ։

Զարմանալի չէ, ընթերցող, որ յանկարծ ամենաչատը 8—18 րուբլի վնասի փոխանակ (այն էլ եթէ եղել է միայն) գտնվում են «բարեխիղճ» մարդիկ, որոնք խեղճ գիւղացիներից պահանջում են 780 րուբլի... բայց այնքան էլ զարմանալի չի լինի, եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ դա այն Կարոյեանցն է, որի մի քանի «բարեխիղճ» վաչխառութիւնները լոյս աշխարհ հանեցին փոքր-գեօնդուրացիները եւ մի քանի անգամ բանտ նստեցրին։ Վրդովեցուցիչն այն է միայն, որ այդպիսի «ճշգրիտ» եւ «անաչառ» արձանագրութիւն կազմում է խեղճ գիւղացու վերջին կոպէկները ստացող հասարակական «հասկացող» գրագիրը, իսկ քաղաքացի մի պարոն, որ ինտելիգենտների եւ հասկացողների շրջանում նզովք եւ անէծք էր կարդում հասարակական ցեցերի, խեղճ, անօգնական գիւղացուն հարստահարող վամպիրների գլխին, այդ օրն առանց ամաչելու «աբլակատ» հանդիսացաւ մի բուռն խեղճ, ընկճված գիւղացիների դէմ։

Ջաւախեցի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Բագու, սեպտեմբերի 25-ին

Լրագիրներում հաղորդված էր, որ հանգուցեալ Գր. Ջանշեան մտադիր էր բաց անել Թիւրքաց Հայաստանում երկու նոր հայ-ռուսական որբանոցներ։ Հաստատ տեղեկութիւն ունենալով, հաղորդում եմ, որ այդ որբանոցները բացվել են արդէն։

Որովհետեւ մեր օրագրութեան մէջ մինչեւ հիմա մանրամասն տեղեկութիւններ չէին հաղորդված Ջանշեանի որբանոցների մասին (այժմ թւով տասներկու), խնդրում եմ ի գիտութիւն հայ հասարակութեան հրատարակէք այդ որբանոցների մասին իմ ունեցած հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք քաղված են հաստատ, նոյն իսկ պաշտօնական աղբիւրներից։ Այս բոլոր որբանոցները վայելում են Կ. Պոլսի

Շահ-Աբասի ուշադրութեան արժանացած մի գեղեցիկ, բայց անառակ կնոջ արկածները. մի ուրիշ տեղ դուրս է բերված իր աղջկանը Թուրքերին ծախող փչացած տանուտէրը։ Յանկարծ տեսնում էք, որ նա խօսք սկսեց Թիւրք-գերմանական պատերազմի մասին եւ իմանում էք, որ այդ պատմութիւնը նա լսել է մի ուղտապան Թիւրքից, որ փախել էր օսմանեան բանակից։ Մէկ էլ տեսնում էք, որ նա մէջ բերեց Թուաբանական խնդիրներ եւ տուեց նրանց լուծումը *), այն էլ ինչ զարմանալի լուծում։ Ահա մի օրինակ։ «Հարց. Ջաղացպանն եւ իւր աղջիկն, երէցն եւ իւր կինն, երեք բաղարջ՝ ամենին մէկը տուր սաղ, կոտր չանես։ Լուծումն. ջաղացպանի աղջիկն երիցու կինն է, երեք են, երեք բաղարջ տուր ամենուն մինն. այդ է լուծումն»։ Կամ թէ լսեցէք թէ ինչ է ասում հեղինակը մի սրտապատառ մարդու մասին։ Գիւղական մի օջախի մօտ նա տեսնում մի երիտասարդի, որի դէմքը մի ժամում տասն գոյն էր փոխում. կամ սեւանում էր հնդիկի նման, կամ սպիտակում էր ձիւնի նման եւ կարմրում բոցի նման։ Պատճառը, ասում է հեղինակը, այն է, որ այդ երիտասարդը իր սիրած աղջկան փախցրել, տարաւ մի քարայր, բայց այդտեղ դուրս եկաւ մի վիշապ, եւ կլանեց աղջկան. ինքը մնաց, բայց ահից իր սիրտը պատռվեց. այդ օրից նրա երեսը այդպէս գունափոխվում է։ Եւ այդ բանը տեսել է Զաքարիան։ Ինչերի՜ ասես չէին հաւատում մեր նոյն իսկ գրագէտ հայերը մի երկու դար առաջ...

Ահա թէ ինչ տեսակ «պատմագրող» է Զաքարիան։ Բայց ինչո՞ւ անպատճառ նայել նրան իբրեւ պատմագրի։ Աւելի արդար, աւելի պատուաբեր կը լինէր՝ վրացական ծագում ունեցող մեր սարկաւագին դնել ժողովրդական գրողների թւում։ Այդտեղ Զաքարիան իր գրքով աւելորդ չէր լինի, ընդհակառակն, կը գրաւէր առաջաւոր տեղ։ Նրա ժողովածուի մէջ քիչ չեն էջեր, որոնցից ժողովրդական պարզութիւն ու թարմութիւն է բուրում։ Մօտ երկու դար յետոյ ծնված միւս մեծ քանաքեռցու—Խաչատուր Աբովեանի գրական նախահայրն է Զաքարիան։

Դարի գրական աղքատութիւնը աչքի առաջ ունենալով, մենք կամայ ակամայ պիտի յիշատակութեան արժանի հեղինակների թւում դասենք եւ Մարտիրոս Ղրիմեցուն (երեւի մեզ ծանօթ Կաֆայեցին է) եւ Մինաս վարդապետ Համդեցուն։ Երկուսն էլ փորձել են կազմել հայոց պատմութեան կմախքը, համառօտելով զանազան հայ հեղինակներից։ Մարտիրոսը գրել է առանձին ժամանակագրութիւն, որի մէջ յիշատակել է հայոց թագաւորներին՝ սկզբից մինչեւ Ռուբինեան գահի անկումը։ Յայտնի չէ թէ ուր է գտնվում այդ աշխատութիւնը, որից մի կտոր միայն թարգմանված է ֆրանսերէն *)։ Իսկ Մինաս Համդեցին, որ XVII դարի վերջերում պատրիարք էր Երուսաղէմում, նոյն այդ ծրագրով գրել է «Ազգաբանութիւն Հայոց» **)։ Որքան էլ համառօտ լինի այդ աշխատութիւնը, զուրկ ինքնուրոյնութիւնից, նոյն իսկ սխալներով լիքը, բայց մենք չը պիտի աւելորդ եւ անօգուտ գործ համարենք նրան, նկատի առնելով դարձեալ ժամանակը։

Մինչեւ այստեղ մենք ամենայն ուշադրութեամբ հետեւեցինք երկու դարի (XVI—XVII) հայկական գրականութեան, բայց չը տեսանք մի փոքր ի չատէ լուրջ գործ, որ նպատակ ունենար ծանօթացնելու հայերին իրանց քաղաքական անցեալի հետ, այսինքն այն ժամանակների հետ, երբ Հայաստանը մի յայտնի չափով անկախութիւն էր վայելում, իր սեփական գործերի տէրն էր։ Եթէ մենք նայենք V դարից յետոյ շարունակված հայ մատենագրութեան, կը նկատենք այն հանգամանքը, որ մեր պատմագիրներից շատերի համար կարգ էր՝ նախ քան իրանց ժամանակի դէպքերը նկարագրելը, գոնէ համառօտ կերպով յիշատակել նախկին շրջանները, կապել իրանց ժամանակը անցեալի հետ։ Այդ սովորութիւնը անյայտացաւ XV դարից, այսինքն այն ժամանակներից, երբ թաթարական ցեղերի բերած կրակն ու աւերանքը սպանեցին թէ գրականութիւնը, թէ ժողովրդի բարեկեցութիւնը եւ թէ ազգային զգացմունքը։ XVII դարի նոյն իսկ այնպիսի առաջնակարգ, բազմակողմանի տեղեկութիւնների տէր պատմագիրը, ինչպիսին է Առաքել Դաւրիժեցին, հարկաւոր է համարում իր ժամանակից բաւական յետ գնալ, մանրամասն տեղեկութիւններ տալ օսմանեան թագաւորների մասին, դնում է եւ պարսից թագաւորների ազգաբանութիւնը, իսկ իր ազգի անցեալի մասին ոչինչ չէ խօսում։ Բնորոշ է մանաւանդ Առաքելի կազմած ժամանակագրութիւնը *), որ սկսվում է 561 թւականից։ Մանրամասն յիշատակելով ամեն մի դէպք, որ հետաքրքրութիւն ունի եկեղեցականութեան համար, ինչպէս են, օրինակ, վանքերի կառուցումը, կաթողիկոսների յաջորդութիւնը, «Անձինք» շարականի յօրինման ժամանակը, կամ նոյն իսկ մի այնպիսի «եղելութիւն», ինչպէս է «արձակումն սատանայի», որ իբրեւ թէ տեղի է ունեցել 1029 թւին, պատմիչը Բագրատունի թագաւորներից միայն մէկին է յիշում, Սմբատին, այն էլ իբրեւ Անիի պարիսպները շինողի։ Նոյնքան չնչին ու աղքատիկ են տեղեկութիւնները նաեւ Ռուբինեան մի երկու-երեք թագաւորների մասին։ Դնենք այս թըշուառ փշրանքների մօտ կրօնական պատմութիւնների, աստուածաբանական գրուածքների հարստութիւնը, որ գնալով աճում, աւելի եւս առատանում էր—եւ մեր առջեւը կանգնած կը լինի այն ժամանակվայ հայութիւնը, իր անցածը մոռացած, քաղաքական մտածողութիւնների անընդունակ դարձած մի նեղսիրտ ու ագէտ կրօնական համայնք։

Այդպիսի միջնավայրում, ի հարկէ, կարեւորութիւն պիտի ստանար եւ Մինաս Համդեցու խղճուկ կարկատանը։ Կարող ենք արհամարհել նրան, կարող ենք մոռանալ այն թշուառ փաստը, որ ժամանակակից հայի համար այդ աղքատութիւնն էլ հարստութիւն էր։ Գոնէ նա անուններ էր սովորեցնում եւ այդ անունների հետ կապում էր մի քանի ածականներ։ Առանց Համդեցու օգնութեան հայը չէր կարող նոյն իսկ այդքան խղճուկ տեղեկութիւններ ստանալ իր անցեալի մասին, քանի որ նրանք ցրված էին բազմաթիւ պատմագրութիւնների մէջ, որոնց գտնելը միայն ահագին դժուարութիւն էր։ Աւելացնենք եւ այն, որ Համդեցին հայ թագաւորների ցուցակին կցել է եւ հռոմէական թագաւորների ցուցակը, աղբիւր ունենալով, ի հարկէ, հայ պատմագիրների տուած վայրիվերոյ տեղեկութիւնները եւ հին առասպելները։ Այդ էլ, այնուամենայնիւ, մի բան էր չինական առանձնացման մէջ սեղմված հայ ընթերցողի համար։

Այժմ տեսնենք, թէ գրական այս պաշարի վրա XVII դարի վերջերում ինչ էին աւելացնում Եւրոպայում գործող հայ տպարանները։

(Կը շարունակվի)

---

*) Ուշադրութեան արժանի հանգամանք է, որ Զաքարիայի բերած այդ խնդիրները մինչեւ վերջին ժամանակները գոյութիւն ունէին մեր ժողովրդի մէջ։ Անձամբ ականատես ենք եղել թէ ինչպէս մի ծերունի, մի դպրոցականի գիտութիւնը փորձելու համար, առաջարկում էր նրան այն իսկ խնդիրները, որոնք գրված են Զաքարիայի գրքի մէջ։

*) Патканов — «Библіогр. Очеркъ Арм. ист. Литер.», եր. 51.

**) Տպագրված է երկու անգամ. Կ. Պոլսում 1735-ին և Էջմիածնում 1870-ին։

*) Գլ. ՙԾ.

ուսաց դեսպան պ. Զինովեվի լուսամիտ հովանաւորութիւնը։

1) Սիսի մայր վանքի որբանոց. հաստատուած է 1899 Թ. մայիսին, նախաձեռնութեամբ Գ. Ջանշեանի եւ պահպանվում է «Եղբայրական օգնութիւն» ժողովածուի արդիւնքով։ Այդ որբանոցում պատսպարվում են քսան եւ չորս որբեր, որոնք հաւաքված են Սիսի թեմի ամենախուլ անկիւններից։ Որբանոցում կայ եւ ուսումնարան, ուր տարրական կրթութիւն է աւանդվում։ Այս ուսումնական տարեմտին պիտի բացվի նաեւ արհեստանոց, ուր որբերը տեղական արհեստներ էլ պիտի սովորեն։ Որբանոցը կառավարվում է ընտրովի հոգաբարձութիւնից, որի նախագահն է Եղնիկ քահանայ Թուրսարգիսեան եւ անդամները՝ պ.պ. Ստեփան Աղերեան, Պետրոս Ֆերմանեան, Աբրահամ Խաչիկեան, Սողոմոն Քույումճեան, Եղիազար Աւագեան եւ Ցարութիւն Քէնտէրեան։ Որբանոցի վրա ամսական ծախսվում է $12^1/_2$ օսմանեան լիրա (մօտ 100 րուբլի)։

2) Քաղցրահայեաց վանքի որբանոց Բալուում։ Հաստատված է 1899 Թւի յունվարին եւ պահպանվում է նոյն «Եղբայրական օգնութիւն» ժողովածուի արդիւնքով։ Որբանոցում պատսպարվում են 25 որբեր, որոնք ազգային դպրոց են յաճախում։ Նրանց հասակը այնքան փոքր է, որ անհնար է նրանց արհեստներ սովորեցնել, բայց յետոյ որբանոցում արհեստանոց էլ պիտի բացվի։ Որբանոցը ղեկավարում է մի ընտրովի հոգաբարձութիւն, որի նախագահն է վիճակի առաջնորդական փոխանորդ Սուրէն քահանայ Տէրոյեան եւ անդամները՝ Բաղդասար քահ. Փափազեան եւ պ.պ. Կարապետ Մլեան, Համբարձում Կօչիկեան, Գրիգոր Պըժեան եւ Մկրտիչ Կիրակոսեան։ Որբանոցին յատկացված է ամսական ծախք $12^1/_2$ օսմ. լիրա։

3) Նարեկայ վանքի որբանոց Աղթամարում։ Հաստատված է 1898 Թւի սեպտեմբերի 1-ին։ Մինչեւ տարվայ վերջը կառավարվում էր «Նպաստից սնդուկի» (Կ. Պօլսի պատրիարքարանն ունի այդ անունով մի առանձին գանձարան, որի արդիւնքով պահպանվում են որբեր։ Այդ գանձարանին նպաստում են ամեն տեղից, նոյն իսկ շատ օտարազգիներ) արդիւնքով, բայց այժմ պահպանվում է «Եղբայրական օգնութիւն» հրատարակութեան արդիւնքով։ Որբանոցում դաստիարակվում են 25 որբեր, որոնք ուսում են առնում նոյն որբանոցի դպրոցում (երկու ուսուցիչ եւ երեք պաշտօնեայ)։ Այս տարի բացվում է արհեստանոց, ուր պիտի աւանդվեն կօշկագործութիւն, հիւսնութիւն եւ կար։ Հոգաբարձութեան նախագահն է Աղթամարի կաթողիկոսական փոխանորդ Արսէն վարդապետ Մարգարեան եւ անդամները՝ Դանիէլ վարդ. Ջատօյեան (փոխնախագահ), Եղնիկ քահ. Ներկարարեան եւ Ցովհաննէս վարդ. Ցակոբեան։ Որբանոցի ամսական ծախսն է $12^1/_2$ օսմ. լիրա։

4) Կիւրին քաղաքի որբանոց։ Հաստատված է 1999 Թւի ապրիլին։ Խնամվում է «Եղբ. օգնութիւն» հրատարակութեան արդիւնքով եւ պատսպարում է առ այժմ 40 որբեր։ Որբանոցին կից կայ տարրական դպրոց (երկու ուսուցիչ) եւ կօշկակարութեան արհեստանոց։ Ընտրովի հոգաբարձութեան նախագահն է վիճակի առաջնորդական փոխանորդ Ցեսու քահ. Վարժապետեան եւ անդամները՝ Ոնեսիմոս քահ. Ցազուարդեան եւ պ.պ. Կիրակոս Պուլտուգեան, Գէորգ Թահմազեան, Դերձան Զուլճեան եւ Սարգիս Սահպաղեան։

5) Զարսանջակ քաղաքի որբանոց։ Հաստատված է 1899 Թւի յունիսին։ Պահպանվում է «Եղբայրական օգնութիւն» հրատարակութեան արդիւնքով եւ պատսպարում է 27 որբեր։ Որբանոցում կայ ուսումնարան, իսկ աւելի հասակաւոր որբերը չուկայի լաւ վարպետների մօտ որոշ ժամերում սովորում են տեղական արհեստներ։ Ամսական ծախսն է որբանոցի վրա $12^1/_2$ օսմ. լիրա եւ կառավարվում է ընտրովի հոգաբարձութիւնից, որի նախագահն է առաջն. տեղապահ Մակար վարդապետ Ցովհաննիսեան եւ անդամները՝ Պօղոս քահ. Կարապետեան եւ պ.պ. Մանուկ Ցուսփկեան եւ Համբարձում Պօյաճեան։

6) Հասան Պէյլի աւանի որբանոց։ Հաստատված է 1899 Թ. հոկտեմբերին «Եղբ. Օգն.» հրատարակութեան ծախսով եւ պատսպարում է 22 որբեր՝ Ճէպէլը—Պէրէքէթի գիւղերից ժողոված։ Որբանոցի մէջ կայ ուսումնարան (երեք ուսուցիչ) եւ արհեստանոց, որ նոր է հաստատվել։ Որբանոցը կառավարվում է հոգաբարձութիւնից եւ եւ նպաստ է ստանում 10 օսմ. լիրա։ Բացի այդ՝ Ջանշեանի նպաստից $2^1/_2$ լիրա յատկացվում է Էքպէզի եւ Ֆաոըլի վարժարաններին։

7) Տիգրանակերտի որբանոց (քաղաքում)։ Հաստատված է 1898-ի յունվարի սկզբին եւ մինչեւ 1899 Թ. հոկտեմբերի վերջը պահպանվում էր «Նպաստից սնդուկի» միջոցներով։ Այժմ պահպանվում է Ջանշեանի նպաստով եւ դաստիարակում 40 որբեր (չորս պաշտօնեաներով)։ Որբերը յաճախում են տեղական ազգային ուսումնարանը եւ շուտով որբանոցում բացվելու է արհեստանոց։ Որբանոցը ղեկավարում է ընտրովի հոգաբարձութիւնը (նախագահ եւ հինգ անդամներով) եւ ծախսում է ամսական 15 լիրա, որից $2^1/_2$-ը վճարվում է «Նպաստից սնդուկից»։

8) Մուշի աշխանց որբանոց։ Դաստիարակվում է 25 որբեր, որոնց ծախս նշանակված է $12^1/_2$ օսմ. լիրա։ Մանրամասն տեղեկութիւններ պակասում են այս որբանոցի մասին, սակայն ընտրովի հոգաբարձութիւնը հաստատված է եւ սպասվում են տեղեկութիւններ։ Որբանոցի բոլոր ծախսը տալիս է «Եղբայրական օգնութեան» հրատարակութիւնը։

9) Բարթուղիմէոս առաքեալի վանքի որբանոց Աղբակում (Բաշ-Գալէ)։ Այս որբանոցը նոր է բացվել, որի համար հրահանգ ուղարկված է պատրիարքարանից։ Ծախսը տեսնում է Ջանշեանը, պահվում են 25 որբեր, որոնց վրա ծախսվում է 25 օսմանեան լիրա։ Որբերը հաւաքված են քաղաքից եւ գիւղերից։

10) Ս. Աստուածածնի վանքի որբանոց Ֆոնուզում։ Բացվել է Ջանշեանի նախաձեռնութեամբ եւ պահպանվում է «Եղբայրական օգնութիւն» հրատարակութեան արդիւնքով։ Բացման հրահանգ նոր է ստացվել եւ ընտրված է հոգաբարձութիւն։ Որբերի թիւը որոշված է 25-ից ոչ պակաս՝ հաւաքված Ֆոնուզից եւ շրջակայ գիւղերից (Կիլիկիա). 11 ոսկի նշանակված է որբանոցը պահելու, իսկ $2^1/_2$ լիրա նպաստ է տրվում տեղական դպրոցին, ուր որբերը տարրական կրթութիւն են ստանում։

11) Ալաշկերտ քաղաքի (Թօփրաք-Կալէ) որբանոց։ Այս որբանոցը նոր է բացվում յատկապէս շրջակայ գիւղական որբերի համար։ Սահմանված է պահել 25 որբեր եւ ծախսվում է $12^1/_2$ լիրա։ (Այս եւ նախորդ (10-րդ) որբանոցի ծախսը պիտի մատակարարեն բազուցինները, որոնց անունով էլ պահպանվում է։ Տեղեկութիւններ դրանց մասին կարելի է իմանալ Բաքուում, երդուեալ հաւատարմատար Կարապետ Եազուբեանցից (Պերսիդսկայա, 3)։ Այս որբանոցը բացվել է պատրիարքարանի յունիսի 8-ի հրամանով եւ բացման գործը անձամբ կատարել է Կարնոյ առաջն. տեղապահը, որից սպասվում են մանրամասն տեղեկութիւններ։

12) Սալնապատի ս. Լուսաւորիչ վանքի աղջկանց որբանոց Վանում (երկրորդ որբանոց, որ պահվում է պատրիարքարանի հաշւով)։ Այս որբանոցը Ջանշեանի միջնորդութեամբ է բացված եւ պահպանվում է տիկ. Ն.-ի ծախսով, ի յիշատակ ամենայն հայոց Կաթողիկոսի ութսունամեակի։ Չորս տարվայ ծախս ապահովել է այդ բարեգործ տիկինը։ Որբանոցի բացման հրահանգ ուղարկված է Վանի առաջնորդական վարիչ Ներսէս եպիսկոպոս Արսլանեանին։ Որբուհիների թիւը որոշված է 25, իսկ ծախս գնում է ամսական $12^1/_2$ լիրա։

Ուրեմն տասներկու հայ-ռուսական որբանոցներում դաստիարակվում են 328 որբեր, որոնց վրա «Եղբայրական օգնութիւն» ժողովածուի հրատարակութիւնը ծախսում է ամսական մօտ 180 օսմանեան լիրա, իսկ տարեկան մօտ 15 հազար րուբլի։ Ամեն մի որբ նստում է մօտ 50 րուբլի տարեկան, այնպէս որ ամեն մի անհատ տարեկան յիսուն (կամ երկու անգամ 25-ական) րուբլի վճարելով կարող է պահանջել, որ իր անունով մի որբ պահվի։

N. N.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 9-ին

«Տարազի» № 39-ի մէջ տպված էր, որ Թիֆլիսի եկեղեցիներում Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձական ընտրութիւնները վերջացան. դրա հետ միասին Տիգրան Նազարեանի օգնականները աւելացնում են, թէ մշակական կուսակցութիւնը շատ էր աշխատում, բայց այս անգամ պարտութիւն կրեց։

Լրատուն չարաչար սխալվում է. մշակական կուսակցութիւնը այս անգամ ոչ աշխատեց եւ ոչ պարտութիւն կրեց, այլ, ինչպէս ուրիշ անգամներ, այս անգամ էլ ջախջախեց Թէ, ստախօս լրատուներին եւ Թէ «Տարազի» երկրորդ, աներեւոյթ խմբագրին, որ ամեն տեղ միշտ խանգարում է՝ աշխատելով ինքն իրան ընտրել տալու։

Ալէքսանդր Ստեփանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» երէկվայ համարում մենք հաղորդել էինք, որ Մողնու եկեղեցու կողմից պատգամաւոր են հաստատված պ.պ. Ե. Ծատուրեան եւ Ց. Ալիխանեան, որոնք Թէպէտեւ չէին ընտրված այդ եկեղեցում պատգամաւոր՝ ձայների բացարձակ մեծամասնութիւն չը ստանալու պատճառով, բայց եւ այնպէս ստացել էին աւելի ձայն, քան ուրիշները։ Այժմ լսում ենք, որ յիշեալ անձանց փոխանակ՝ Թիֆլիսի Թեմի առաջնորդը Մողնու պատգամաւոր է նշանակել բժ. Ա. Բաբայեանին եւ բժ. Ց. Տէր-Գրիգորեանին։ Ինչով բացատրել այս հանգամանքը։

—

Առաջիկայ նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսներում պէտք է քննութեան ենթարկվի բէալական դպրոցներում աւարտած աշակերտների համալսարան ընդունվելու հարցը։ Դիտաւորութիւն կայ այդ աշակերտներին Թոյլ տալ ուսանող լինելու մաթեմատիկական եւ բնագիտական բաժիններում։

—

Կանանց գիւղատնտեսական կրթութեան նըպաստելու նպատակով դիտաւորութիւն կայ իգական գիմնազիաներում մտցնել գիւղատնտեսութեան զանազան ճիւղերի ուսումնասիրութիւնը՝ նայած տեղական հանգամանքներին։ Ներկայումս հարց է յարուցված այգեգործութեան դասեր մտցնելու մասին, իսկ ապագայում կը մտցնվի կաթնատնտեսութեան եւ ուրիշ ճիւղերի դասեր։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ առաջիկայ յունվարի 1-ին ընդհանուր գործածութեան մէջ կը մտցնվեն 12 կոպէկ արժողութեան նամականիշներ։

—

«Новости» լրագիրը հաղորդում է։ Թէ Լ. Տոլստոյի գրուածքները թարգմանված են թուրքերէն եւ պարսկերէն լեզուներով եւ այժմ տպագրվում են Մոսկվայում։

—

Հոկտեմբերի 4-ին Պետերբուրգում աճուրդ էր նշանակված՝ վաճառելու «Сынъ Отечества» լրագիրը, «Живописное Обозрѣніе» եւ «Домашняя Библіотека» ամսագրերը։ Աճուրդը չը կայացաւ, որովհետեւ ոչ ոք 2,000 րուբլուց աւելի չը տուեց «Сынъ Отечества»-ի համար, իսկ «Живописное Обозрѣніе» եւ «Домашняя Библіотека» ամսագրերը ոչ ոք չը ցանկացաւ գնել։ Աճուրդը յետաձգվեց մի չարաթով։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Հոկտեմբերի 3-ին, Մոսկվայի կօնսէրվատորիայի ուսանող պ. Մ. Ջանբաքեան մի կօնցէրտ տուեց։ Դատել պարոնի ձայնը այդ աններդաշնակ ակկօմպանիմենտի հետ լսելիս, այն դատարկ դահլիճում, որը կարող էր մինչեւ իսկ խեղդել մի գեղարուեստագէտի կոկորդ, մենք դժուարանում ենք։ Բացի երգերից պարոնը նուագեց Թառի վրա Սէն-Սանսի» «Восточная поэма»-ն։ Արեւելեան այդ մելամաղձոտ գործիքը պ. Ջանբաքեանի ձեռքերի մէջ հնչում էր շատ մեղմ ու քնքոյշ, որի համար եւ նա ներկայ եղող փոքրաթիւ հասարակութեան անվերջ ծափահարութիւններին եւ շնորհակալութիւններին արժանացաւ»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՕԼՍԻ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԻՑ

«Սուրհանդակ» լրագրի մէջ կարդում ենք. «Կարնոյ Ամերիկեան որբանոցի 130-ի չափ երկսեռ որբերը իրենց դաստուներուն հետ միատեղ արձակուրդի առթիւ Կարինէն Լուսաւորչայ վանքը փոխադրուելով՝ 47 օր մնացեր են հոն։ Պատրիարքարան գրուած է Թէ՝ Որբանոցի անգլիացի տեսչուհին նոյն որբերը շատ լաւ կը խնամէ, եւ առանց կրօնի խտրութեան, ինք իսկ իր ձեռօք կառաջնորդէ զանոնք իրենց պատկանած եկեղեցին ս. պատարագի ներկայ գտնվելու համար։ Որբանոցի սաներուն հագուստը, ուտելիքը, ձեռագործը եւ այլն պատշած եւ կանոնաւոր կերպով տարուած են եղեր, եւ վանուց պաշտօնէութիւնը սիրալիր կերպով ընդունելով զանոնք, առաջնորդական տեղապահը երկու անգամ հացկերոյթ տուած է անոնց, անգամ մը Լուսաւորչայ վանքին եւ անգամ մըն ալ Կարմիր վանքի մէջ։ Սոյն սեղանին նախագահեր է Զաւէն վարդապետ։ Որբերու ընկերացեր են Լուսաւորչեան վանքի որբանոցի սաները. սեղանէն ետքը օրհնութեան եւ երախտագիտութեան մաղթանքներ կատարուեր են սուլթանին, խնամակալ անդամոց եւ որբանոցի բարերարներու համար։ Մեկնելէ առաջ անգլիացի տեսչուհին Կարմիր Վանքի մեր որբանոցի ուսանողները եւ դաստուները Լուսաւորչեան վանքը հրաւիրեր, եւ երկու որբանոցներու աշակերտները խմբովին ճաշեր են։ Երկու հացկերոյթին ալ պաշտօնապէս ներկայ են եղեր ազգ. որբանոցի խնամակալութեան անդամները»։

«Պարիզի արուեստա-անդէսին օսմանեան բաժնին մէջ ելեքտրական արօր մը ցուցադրած էր Պօղոս փաշա Նուպար, որ արծաթ չքանշան մը ստացած է այս անգամ։ Ֆրանսական գիտական եւ երկրագործական Թերթերը յօդուածներ նուիրած են Հայ մեքենագէտին այս աշխատութեան նկատմամբ, որ իր տեսակին մէջ լաւագոյնն է, ինչպէս կապացուցանեն եղած փորձերը եւ քննութիւնները։ Այդ Թերթերը կը խօսին նաեւ Պօղոս փաշայի գիտական կարողութեան եւ կը բացատրեն իր այս գիւտին արհեստական եւ գիտական կարեւորութիւնը»։

«Արեւելքը» հաղորդում է.—«Պարիզի հայոց մատուռը կերեւայ Թէ վերջապէս պիտի չինուի մօտերս։ Քանի մը ռուսահայ բարեսէր ազգայիններ, որոնք որբախնամ գործին մէջ ալ կարեւոր մասնակցութիւն մը ունեցած են, իրենք ստանձներ են մատուռին շինութեան բովանդակ ծախքը։ Հիմա յարմար գետին մը կը փնտռուի եղեր շէնքին կառուցման համար»։

«Վանայ նահանգին մէջ գտնուած նաւթի ու ածուխի հանքերուն շահագործմանը համար մենաշնորհ խնդրուած ըլլալով, ձեռնահաս իշխանութիւնը ուզեց նախ գիտնալ այդ հանքերուն հարստութեան աստիճանը, դիրքը եւ այլն. ուստի ըստ այժմ տեղեկութիւն ուզուեցաւ Վանայ կուսակալութենէն»։

«Նպաստից յանձնաժողովը երէկ գրասենեակ գաւառներէ եկած կարօտութեանց եւ որբանոցներու վերաբերեալ տեղեկագիրներով եւ խորհրդակցեցաւ նպաստից անբաւականութեան եւ կարօտութեանց դիմումներու վրայ։ Մասնաւորաբար նկատողութեան առաւ Տիվրիկի առաջնորդական տեղապահին կողմէ վիճակին մէջ տարագագործութեան արհեստը տարածելով ապրուստի նոր միջոց մը հայթայթելու համար եղած նպաստի խնդրանքը, եւ որոշեց առ այժմ տասը Թէզկէան հաստատել հոն, պայմանաւ որ երեք անձերու երաշխաւորութեան տակ գտնվի գործը, եւ Սեբաստիոյ առաջնորդ Պետրոս արքեպիսկոպոս պէտք եղած հսկողութիւնը ընէ գործին յաջողութիւնը ապահովելու համար»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բերլինից հեռագրում են «Рус. Вѣд.» լրագրին. «Կանցլեր Հօհէնլօէի հրաժարականը ամենքի խօսակցութեան առարկան է Բերլինում։ Որովհետեւ այս տեսակ լուրեր յաճախ տարածվում էին եւ առաջ, ուստի ոչ ոք չէր սպասում, Թէ նրանք այսպէս շուտով կարող են հաստատվել, մանաւանդ որ հանգուցեալ Ֆրիդրիխ կայսրի այրին՝ Վիլհէլմ II-ի մայրն այժմ ծանր հիւանդ է, եւ Թւում էր, Թէ այդ հիւանդութիւնը պէտք է յետաձգէր Հօհէնլօէի հրաժարականի հարցը։ Թէպէտ եւ Բիւլով պալատական շրջաններում համարվում է persona gratissima, այսու ամենայնիւ շատ քչերն էին մտածում նրա Թեկնածութեան մասին, ի նկատի ունենալով, որ կանցլերը պէտք է լինի ղեկավար գլխաւորապէս ներքին քաղաքականութեան, մինչդեռ Բիւլով մինչեւ այժմ ոչ մի գործ չէ ունեցել Գերմանիայի ներքին գործերի հետ։ Բիւլօվի Թեկնածութեանը ազատամիտ շրջաններում աւելի համակրանքով են վերաբերվում, քան ուրիշների, օրինակ, Էյլենբուրգի եւ Հացֆելդի Թեկնածութեանը, որոնք պահպանողականների կուսակիցներ են։ Կանցլերի հրաժարականի լուրը Բերլին հասաւ գիշերվայ ժամի 1-ին եւ, որ ամենից աւելի զարմանալին է, Կեօլնի վրայով։ Թէպէտ եւ տեղեկութիւնը պաշտօնապէս չէ հրատարակված, բայց եւ այնպէս կասկած չը կայ, որ Բիւլով կը ստանձնէ Հօհէնլօէի բոլոր պարտաւորութիւնները. նա կը ստանձնէ նաեւ պրուսական առաջին մինիստրի պաշտօնը։ Բիւլօվի նշանակումը ամենից աւելի քիչ ուրախացրեց ագրարիներին, որոնք համարում են նրան ազատ առեւտրի գաղտնի կուսակից, որը կաշխատէ չը Թոյլ տալ, որ Գերմանիայի եւ օտար պետութիւնների մէջ մաքսային պատերազմ տեղի ունենայ։ Թէպէտ եւ ներքին քաղաքականութեան հարցերում Բիւլով նոր մարդ է, բայց նայելով նրա նախկին գործունէութեանը, նրա բարեկամական վերաբերմունքին դէպի դիմադրական կուսակցութեան անդամները եւ մեծ յարգանքին դէպի մամուլը՝ նրան համարում են ժամանակակից պետական գործիչ, որի պահպանողականութիւնը չէ փոխվում յետադիմութեան, մի գործիչ, որ լիովին ճանաչում է բէյխստագի նշանակութիւնը»։

—Եապօնիայի մայրաքաղաք Տօկիօյում ենթադրվում է բանալ կանանց համալսարան։ Միտուսիի ընտանիքը, որ մայրաքաղաքի ամենահարուստներից մէկն է, նուիրել է 165 ակր հող, որպէս զի նրա վրա կառուցվի ապագայ համալսարանի շէնքը։ Բարոններ Իվասակի, Միտուսի եւ Շիբուսավա հաւաքել են 130,000 իեն՝ համալսարանը կահաւորելու եւ լաբորատորիա շինելու համար։ Շինութեան աշխատանքներն արդէն սկսված են։ Համալսարանի բացումը տեղի կունենայ հետեւեալ տարվայ ապրիլ ամսին։

—«Morning Post»-ի ասելով՝ չինական խռովարարները Կվանգ-Սուում (ոչ հեռու Կանտոնից) դիմեցին եապօնական զօրքի գլխաւորներին եւ օգնութիւն խնդրեցին։ Նրանք յայտնեցին, Թէ նրանց նպատակն է ոչ Թէ կռուել եւրօպացիների դէմ, այլ յեղափոխել Չինաստանի պետական րէժիմը. նրանք ապստամբել եւ կռիւ են մղում մանջուրական պաշտօնեաների եւ գիտնականների դէմ։ Ապստամբների մէջ կան Կան-Իւ-Վէյ յեղափոխականի շատ կողմնակիցներ, որոնք երկար ժամանակ ապրել են Եւրօպայում եւ իւրացրել են եւրօպական շատ սովորութիւններ։ Չինական կառավարութիւնը աշխատում է ճնշել ապստամբութիւնը եւ դրա համար զօրքեր է ուղարկում դէպի հարաւային նահանգները։

—Արտասահմանեան մամուլը մի քանի անգամ հաղորդել է արդէն, որ պապը պատրաստում է նոր հովուական Թուղթ քրիստոնէա-

կան ղեմոկրատիայի մասին» «Franc. Zeit.»-ի Հռոմի թղթակիցը հաւաստիանում է, թէ պապի հովուական թուղթը լոյս կը տեսնի նոյեմբերի մէջին։ Թուղթը [illegible] ... Հռոմէական թղթի հրատարակումը, [illegible] ... հովուական թուղթի [illegible] ... որոնք այդ հովուական թուղթը երկիւղով քայլ էին համարում կաթոլիկ եկեղեցու պետի կողմից։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Ագգամ» լրագրին Բուլղարիայից գրում են, որ այդ քաղաքից Մուսթաֆա-Էֆֆէնդի Շահի զուրը գալով [illegible] ... Շահին ... «Հաւաս» [illegible] ... Այն ժամանակ Վարհանին ... [illegible] ... 1848 թ.ի ունգարական ապստամբութեան ժամանակ, երբ նա, 18 տարեկան պատանի, պատերազմում էր Ռուսաստանի անկախութեան համար։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

10 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Թագաժառանգը մտնելում է Նորին Մեծութեան Սեփական թիկնապահ գնդի զօրքի մէջ։

ԲԱԼՏԱ։ Տեղի ունեցաւ Նոգա կայսերական Մեծութիւններին [illegible] ... 50-ամեայ յոբելեան [illegible]

ԼՈՆԴՈՆ։ Վաշինգտոնից հեռագրում են, որ պատրաստւում է Միացեալ-Նահանգների պատասխանը այն յայտագրի, որ գերմանական դեսպանութեան [illegible] ... չինական խառնակիչներին։

ԲԵՐԼԻՆ։ Պաշտօնական լրագիրները այն եզրակացութիւնը [illegible] ... «National Zeitung» [illegible] ...

ՏԱԿՈՒ։ Ֆրանսիական զօրքերը [illegible] ...

ՓԱՐԻԶ։ Զինական գեսպանը Դելկասէին յանձնեց չինական կայսրի հեռագիրը, որ ուղղուած է Լուբէին, եւ որի մէջ նա խնդրում է նախագահից աջակցութիւն ցոյց տալ՝ ի նկատի ունենալով, որ խաղաղութեան բանակցութիւնները չուտով կը սկսվեն։

ՀՕՆԿՕՆԳ։ Կանտոնից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, կտրված է հաղորդակցութիւնը այն տեղերի հետ, որոնք գտնվում են Արեւելեան գետի ուղղութեամբ Պօլոյից վերեւ, այդ պատճառով անկարգութիւնների մասին այնտեղից ստացված տեղեկութիւնները հակասական են։ Ասում են, որ չինական զօրքերը, որոնք առաջ աջողակ էին գործում, երկու անգամ պարտութիւն կրեցին. Նահանգական Խվայչժօու քաղաքի վիճակի մասին չատ են երկիւղ կրում։ Մի քանի տեղեկութիւնների համաձայն, նա արդէն գրաւված

է, ուրիշ տեղեկութիւնների համաձայն, կայսերական զօրքերը յետ են խլել այդ քաղաքը։ [illegible] ...

ՄԱԴՐԻԴ։ Կազմված է նոր մինիստրութիւն Ազկարրագայի նախագահութեամբ։

ԿԱՊՇՏԱԴՏ։ Օրանժեան հանրապետութեան [illegible] ... նախիստ միջոցներ ձեռք առնել նրան ճնշելու համար։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը Պետերբուրգի հաշւով)
տարբերութիւնը 58 րոպէ։

	№ 5 գնացքը։		№ 3 գնացքը	
Բագուից դուրս է գալիս	ցեր.	4 ժ. 1 ր.	գիշ.	11 ժ. 29 ր.
Թիֆլիս է հասնում	առ.	8 » 53 »	եր.	5 » 34 »
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	»	9 » 32 »	եր.	6 » 34 »
Բաթում է հասնում	եր.	9 » 1 »	առ.	7 » 14 »

	№ 6 գնացքը։		№ 4 գնացքը.	
Բաթումից դուրս է գալիս	առ.	7 ժ. 50 ր.	եր.	7 ժ. 59 ր.
Թիֆլիս է հասնում	եր.	7 » 15 »	առ.	8 » 42 »
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	»	7 » 45 »	»	10 » 05 »
Բագու է հասնում	ցեր.	12 » 10 «	»	5 » 16 »

արագ գնացք

Թիֆլիսից դուրս է գալիս	ցեր.	11 ժ. 19 ր.
Բաթում է հասնում	երեկ.	9 » 41 »
Բաթումից դուրս է գալիս	գիշ.	11 » 18 »
Թիֆլիս է հասնում	առաւ.	9 » 30 »

Թիֆլիսից դէպի Կարս դուրս է գալիս	երեկ.	9 ժ. —
Ալէքսանդրոպօլ հասնում է	առ.	7 » 46 ր.
Կարս հասնում է	ցեր.	12 » 56 »
Կարսից դուրս է գալիս	ցեր.	3 » 29 «
Ալէքսանդրոպօլից դուրս է գալիս	երեկ.	8 » 05 »
Թիֆլիս հասնում է	առ.	7 » 15 »

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

սրանով յայտնում է, որ նա կապալով է տալիս քաղաքային չորս խանութներ, որոնք գտնվում են Բազարնայա փողոցի վերջում, այն քառակուսի տարածութեան վրա, որ մտնում է Ալէքսանդրեան այգու մէջ։ Այդ խանութները կապալով վերցնել ցանկացողները պայմանների մասին տեղեկանալու համար պէտք է դիմեն քաղաքային վարչութեան 4-րդ բաժանմունքը։ 1—3

Լոյս տեսաւ
ԿԱՄԻԼԼ ՖԼԱՄՄԱՐԻՕՆԻ
ՈՒՐԱՆԻԱ
աստղագիտական վէպը
Թարգմ. ֆրանս. Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ։
Գիրքը տպված է լաւ եւ չքեղ թղթի վրա, 376 երես, միջակ դիրքով եւ արժէ 1 ր. 50 կ.
Դիմել՝ Тифлисъ, Г. Галустянцу, Лорис-Меликовская, № 11. 9—10

Լոյս տեսաւ Մոսկվայում
ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆՑԻ
◆ՀԻՆ ՑԱՒ◆
(Հրապարակախօսական խոհեր)
ԳԻՆԸ 30 Կ.
Վաճառվում է Թիֆլիսի կենտրոնական գրավաճառանոցում, «Մշակի» խմբագրատանը եւ Հրատարակչական ընկերութեան գրասենեակում, Գ. Գալստեանի մօտ։ (ե. չ.) 8—10

Կարա-Մուրզայի
խմբական ժուր-ֆիքսն (նշանակ. օրը) է ամեն այն չորեքշաբթի, երեկոյեան 6—9 ժամին ընդունվում են նոր ձայներ։ 3—3

Въ непродолжительномъ времени поступятъ въ продажу новыя книги, соч. И. Я. Бронъ-фонъ-Бреннеръ
1] Курсъ коммерческой ариѳметики, 2-е изданіе.
2] Самоучитель двойной бухгалтеріи и
3] Руководство по составленію отчетовъ.
Въ виду большихъ требованій и ограниченнаго количества экземпляровъ, принимается заранѣе, до выхода, подписка у автора. Тифлисъ. Михайловская, 71. 18—20

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)
ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. Նաւասարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
Կ. Մ. Զիկովանի—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Ի. Ֆ. Պրոտասեվիչ—12—1 ժ. ականջի, քթի, կոկորդի եւ կրծքի հ.
Զ. Ի. Բաբանասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.
Ա. Պ. Կարապետեանց—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Ի. Ֆ. Պրոտասեվիչ—5—6 ժ.
Ա. Ն. Ծպակովսկի—6—7 ժ. նեարդային (ելեկտրաբուժութիւն), վեներ. և մորթու հ.
Բ. Ա. Նաւասարդեան—$7^1/_2$—8 ժ.
Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Օ. Ց. Առվանիտակի—ատամն. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ
Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

Շուտով լոյս կը տեսնի
ՄԱԿԱՐ ՉՄՇԿԵԱՆԻ
1901 թ. «ՄՈՑԻ», «ՊԱՏԻ», «ՍԵՂԱՆԻ» եւ „АРМЯНСКІЙ КАЛЕНДАРЬ" ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
Ցանկացողները թող վաղօրօք յայտնեն, որպէս զի ժամանակին կարողանան ստանալ։
(ե. չ.) 5—15

ՓԱՍՏԱԲԱՆ (ադվօկատ)
Եղիշէ Տէր-Ազարեանց
այժմ բնակվում է Շուլավերում։ 3—3

ԲԺՇԿԱՊԵՏ ԱՒԵՏ. ԲԱԲԱՅԵԱՆ
վերադարձած Թիֆլիս, սկսել է ընդունել իր նախկին բնակարանում (Սերգիեվսկի 14)
Կուրծքի եւ այլ ներքին հիւանդներին 10—12 ժ. առաւօտ.։
Նեարդայիններին եւ բեվմատիկներին 5—$6^1/_2$ ժ. երեկ. (չ. ե. հ.) 2—6

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ.
ԳԻՆՆ Է 1 Ր.
Թիֆլիսում դիմել—Կենտրոնական եւ Զաք. Գրիգորեանցի գրավաճառանոցներին, նոյնպէս եւ Աղէքսանդր Ստեփանեանցին (Զուբալովի քարվանսարայում)։ (ե. հ. չ.) 10—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
1900 թ. լոյս տեսած գրքերը.

172	Առակք Լաֆօնթէնի, թ. Մ. Նուպարեանի	1 —
173	Գոռեհիկ, Օժէշկօի, Թարգմ. Ա. Մ.	—40
174	Խղճով դատաստան, Թարգմ. Ստ. Մ.	— 5
175	Հայկական նշանագրեր հարթակարի համար, օր. Ե. Պատկանեանի	—80
176	Հոհոսի ձեռատետրը, Ց. Պարոնեանի բ. տպ.	1 —
177	Սիֆիլիս, կակուղ շանկր և սուսունակ, բժշկ. Վահան Արծրունու	—25
178	Մանկական լօտօ, հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն և ֆրանսերէն լեզուով, բ. տպ.	1 —
179	Մակսիմկա, Ստանիւկեվիչի, Թարգմ. Ա. Մ.	—15
180	Թշուառների բարեկամ, փոխ. բժշկ. Վ. Արծ.	—20
181	Իւլեանկա, Թարգմ. Պ. Հովուեանցի.	—10
182	Արդար ծերունի, Հիւգօյի, Թարգմ. Ա. Մ.	—15
183	Եասի արկածքները, Օժեշկօի, Թարգմ. Գ. Գ.	—10
184	Պառաւ ծիտը, Թարգմ. Տ. Սարգսեանի	— 3
185	Ինչ է խօսում սենեակը, Թարգմ. Զ. Տ.—Գ.	—10
186	Միլ'տօն, կազմեց Հ. Առաքելեան	—30
187	Մեծապատիւ մուրացկաններ, Ց. Պարոն. դ. տպ.	—40

Վաճառվում են Ընկերութեան օգտին

Ազատութեան մասին, Միլլի, Թարգմ. Ա. Կ.	1 20
Ֆրանս-Պրուսական պատերազմը	— 5
Ժողովածու Մոսկվայի հայ ուսանողների	1 —
Կորիւն վարդապետ և Նորին Թարգմանութիւնք, գրեց Նորայր Հ. Բիւզանդացի	1 50
Ազգուլեցոց բարբառը, Ս. Սարգսեանի	2 —
Մեղուներ, Լ. Լանդատրօտ, Թարգմ. Զօկ	—15

Դիմել՝ Тифлисъ, контора Общества Изданія Армянскихъ книгъ (Лорисмеликовская № 11) կամ Tiflis (Russie) Société de la publication des livres Arméniens. 6—10

Բ Ժ Ի Շ Կ
ՏԻԳՐԱՆ ԹԱԴԵՒՈՍԵԱՆ
Ընդունում է առաւօտեան 11—12 ժ. եւ երեկոյեան 5—6 ժ.
Մասնագիտութիւն՝ ներքին եւ երեխայոց հիւանդութիւններ։
Шелковниковская (Большая Кривая), д- Шаумова, № 18. 6—20

ԲԺԻՇԿ Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆ
վերադառնալով Թիֆլիս, վերանորոգեց բերանի խոռոչի եւ ատամների հիւանդութիւնների բժշկութիւնը։ Ընդունելութիւնը առաւօտեան 10—2 ժ. եւ երեկ. 5—$7^1/_2$ ժ. իր նոր բնակարանում, որ գտնվում է հին բնակարանին կից, Վելիամինեան փող. տ. Քարտաշեանի, № 4. [Вельяминовская ул. № 4, домъ Карташянъ]. 22—25

Անգլիական լեզուի
երկրորդ երեկոյեան կուրսերը կը սկսվեն հոկտեմբերի 10-ից Մ. Մուրտազի մօտ, Մադատովսկայա, № 4, կարելի է տեսնել ժամի 4-ին։ Նշանաւոր չափով զեղչումն մի քանի հոգու միասին։ 2—2

16—52 М. 9,730 (2)

Թիֆլիսի նաւթարդիւնաբերական ընկերութեան
վարչութիւնը յայտարարում է ի գիտութիւն պ.պ. բաժնետէրերի, որ կիրակի օրը, հոկտեմբերի 22-ին, առաւօտեան 10 ժամին, քաղաքային տան դահլիճում նշանակված է

Ա Ր Տ Ա Կ Ա Ր Գ Ը Ն Դ Հ Ա Ն Ո Ւ Ր Ժ Ո Ղ Ո Վ

Զբաղման առարկան.—
Վարչութեան զեկուցումը՝ տէրութեան նոյեմբերի 15-ին նշանակված աճուրդներում մասնակցելու առիթով նաւթահանքային նոր հողաբաժիններ ձեռք բերելու համար եւ նրանց մշակման հարցը։ (հոկտ. 6-ին, 15-ին եւ 22-ին) 2—3

Սարգիս Վ. Աբրահամեան
Հասցէ. Սոլոլակ, Դանօվսկայեա փող. տ. Թամամշեվի, № 26, բն. № 9.

Սովորեցնում եւ պատրաստում է երկու սեռի անձանց չորս ամսվայ ընթացքում, երաշխաւորութեամբ եւ հարկաւոր դէպքում—յանձնարարականներ տալով պարապմունքներ գտնելու համար

ՀԱՇՈՒԵՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
1) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն իր բոլոր ճիւղերով.
2) Առեւտրական թուաբանութիւն.
) Առեւտրական թղթակցութիւն։
4) Գեղագրութիւն, ուսումնասիրութիւն զանազանատեսակ չրիֆտների եւ ուղղումն ամենավատ ձեռքերի։
Կարելի է տեսնել առաւօտեան ժամի 9-ից մինչեւ 11-ը եւ 4-ից մինչեւ 7-ը երեկոյեան։ (չ. ո. չ.) 11—14

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 10 Октября 1900 г. Типографія Грузинск. Т—ва, Большая-Ванкская ул., № 27.